

Qədirova Nərmin Fərzəli qızı

Azərbaycan Dillər Universiteti

gadirovanarmin@yahoo.com

İsveçin NATO-ya üzv olma perspektivləri

Açar sözlər: NATO, Sülh Naminə Tərəfdaşlıq Proqramı, Soyuq müharibə, neytrallıq

Baltik dənizinin qərb və cənub sahillərində olan Skandinaviya yarımadası dövlətləri uzun bir dövr Avropa və Atlantik əlaqələrində özlərinə xas müstəqil siyasət aparmışlar. Məsələn, Finlandiya və İsveç Avropa İttifaqı üzvü olsa da NATO-ya üzv deyil. Norveç isə NATO üzvüdür amma Aİ-yə üzv deyil. Danimarka həm Aİ, həm də NATO-nun üzvüdür. İsveç və Finlandiya Soyuq müharibədən sonra Aİ-yə üzv olmuşdur, lakin müdafiə və təhlükəsizlik siyasətində neytrallıq mövqeyi tutdular.

İsveç artıq 200 ildir ki xarici əlaqələrində əsas prinsip kimi neytrallıq (tərəfsizlik) ideyasını əsas tutmuşdur. XIX əsrin əvvəllərindən, kral Karl XIV Yohan vaxtından başlayaraq İsveç silahlı münaqişələrə qoşulmaqdan boyun qaçırmışdır[9]. Buna görə də İsveçin 1814-cü ildən bəri müharibə etməməsi o qədər də təəccüblü deyil. Krallığın xarici siyasət bəyannaməsində deyilir ki, ölkə heç bir hərbi bloka daxil olmağa hazırlaşmır. Sənəddə qeyd olunur ki, İsveçin təhlükəsizlik siyasəti dəyişməz qalır: «Hərbi alyanslardan kənarında durmaq ölkə üçün əlverişli sayılır və Şimali Avropada sabitlik və təhlükəsizliyə öz tövhəsini verir. Bu, milli müdafiə məsələləri ilə yanaşı fəal, geniş və məsuliyyətli təhlükəsizlik siyasətini nəzərdə tutur» [9].

Soyuq müharibədən sonra regionda dövlətlərin öz institusional seçimlərini yenidən nəzərdən keçirmələri üçün əlverişli zaman idi. İlk olaraq İsveçə neytrallıq statusunu dəyişmək barədə təkliflər olundu. İsveç öz müdafiə siyasəti ilə bağlı müstəqil qərar qəbul edərək «neytrallıqdan» «Hərbi bloklara qoşulmamaq»

siyasətinə keçid etdi[4]. Zaman-zaman İsveç bu sualla üzləşirdi: Təhlükəyə məruz qalarsa Avropa İttifaqına arxalana biləcəkmə? 2009-cu il Lissabon sazişinin həmrəylik müddəasına əsasən hər hansı Aİ dövləti terrora, təbii fəlakətə və s. ümumiyyətlə təhlükə ilə üzləşərsə digər Aİ dövlətləri ona yardım etməlidir [14]. Lakin Avropa təhlükəsizliyi də bəzən öz effektivliyini qoruya bilmirdi. Bu da İsveçdə özünü NATO daxilində qoruya biləcəyinə dair fikirlər yaradırdı.

Artıq 1990-cı ildən başlayaraq İsveç, NATO ilə əməkdaşlığını nəzərdən keçirdi. Getdikcə təhlükəsizliyi öz dövlətində təmin edən bir dövlət və müttəfiqləri üçün isə son dərəcə əhəmiyyətli bir tərəfdaşa çevrildi [10].

1994-cü ildə İsveç “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramına qoşuldu [10]. Əsas məqsəd NATO-dan məlumat və məsləhətlər almaq və öz qüvvələrini NATO qüvvələrinə maximum dərəcədə uyğunlaşdırmaq idi. Könüllü olaraq NATO əməliyyatlarında iştirak edən İsveç 2003-cü ildə 23 personalla SFOR-a 800 personalla KFOR-a dəstək vermişdir[10].

“Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramı İsveçə müttəfiqlərlə geniş əhatəli əlaqələr yaratmaq imkanı vermişdir (beynəlxalq axtarış-xilasetmə əməliyyatları rəhbərliyi kimi fəaliyyətlərdə və NATO-nun Albaniya və Serbiyada icra etdiyi mina təmizləmə əməliyyatlarına iştirak kimi və s.). İsveç 1997-ci ildə Avropa (Avro)-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasına (AATŞ) da üzv olmuşdur [7].

İsveç, yeni qurulmuş olan NATO cavab qüvvələrinin(NATO Response Force) təlim fəaliyyətlərində də aktiv şəkildə iştirak etmişdir. Son on ildir isə, NATO-nun Baltik müttəfiqləri ilə geniş əməkdaşlıq qurmuş; həm bu müttəfiqlərin güc və müdafiə siyasətinə kömək etmiş, həm də NATO üzvü olan qonşusu Norveç ilə qarşılıqlı hava və dəniz nəzarət fəaliyyətlərini gücləndirmişdir.

Ukraynada Yanukoviçin devrilməsi ilə başlayan; Krım işğalı ilə irəliləyən və Rus tərəfdarı separatçıların Kiyev yaşadığı vətəndaş müharibəsi səbəbiylə kəskinləşən Kremlin-Qərb münasibətlərində yaşanan böhran Şimali Avropa dövlətləri və xüsusilə Skandinaviya ölkələri ilə Rusiya arasında əlaqələrə də təsir etmişdir. İsveçin son dövrlərdə artan Rusiya təhlükəsinə görə NATO-ya üzvlüyü ilə

əlaqədar mülahizələr çoxalmışdır. Xüsusilə Ukrayna böhranından sonra Rusiyanın tez-tez İsveç və Finlandiyanın hava sərhədini pozması, hər iki ölkənin uzun dövr mövcud olan neytrallıq statuslarını dəyişdirməsi lazım olduğu müzakirəsinə da gətirib çıxarmaqdadır[8].

İsveçin NATO üzvlüyü 2013-cü ilin əvvəllərində Silahlı Qüvvələrin Ali baş komandanı Sverker Göranson tərəfindən gündəmə gətirilmiş və hər hansı bir xarici hücum ehtimalına ölkənin ən çox 1 həftə tab gətirəcəyini bəyan etmişdir. Bu təhdidin Rusiya tərəfindən ola biləcəyi də baş komandan tərəfindən dəqiq şəkildə ifadə edilmişdir [11].2014-cü ilin yanvarında İsveç baş naziri Fredrik Reinfeldt, NATO üzvlüyünün gündəmdə olmadığını ifadə edərək bunun ən əhəmiyyətli səbəbi olaraq ölkənin parlamenti olan Riksdagqabuna qarşı olanların çoxluq olmasını göstərmişdir [8].

2015-ci ilin oktyabrında keçirilən sorğuya əsasən isveçlilərin 45 faizi üzvlüyün lehinə, 35 faizi əleyhinə olduğunu qeyd edib [3]. İsveçin Müdafiə naziri Piter Hulqvist qeyd etmişdir ki, İsveçin qonşuları və digər müttəfiqləri ilə hərbi sahədə əməkdaşlığının genişləndirilməsi onun NATO-ya üzv olması ehtiyacını yaradır. Bizim Şimal ölkələri ilə əməkdaşlıq etməyimiz təbiidir həmçinin biz hamımız NORDEFKO(Nordic Defence Cooperation)-nun bir hissəsiyik [4]. İsveç 1994-cü ildən Sülh Naminə Tərəfdaşlıq Proqramının üzvüdür və NATO-nun bir çox əməliyyatlarında iştirak edir [4]. Lakin bu tam inteqrasiya olmaq demək deyil. İsveç 5-ci maddənin qoruması altında deyil və NATO üzvləri qarşısında heç bir öhdəlik daşımır. Nəyinki üzvlüyə dair faktiki addımlar atmaq, yalnız müzakirələr aparmaq belə Rusiya üçün bir siqnaldır. İsveçin NATO-ya üzv olması Rusiya tərəfindən təhdid olaraq qiymətləndirilir. Rusiyanın Xarici İşlər naziri açıq aşkar bildirmişdir ki, bu üzvlüyün həm siyasi həm hərbi nəticələri olacaq [6]. Bu fikirlərdən sonra diplomatik gərginlik yarandı. Rusiya İsveçin NATO-ya üzv olmasını istəmir lakin Finlandiyanın üzvlük məsələsi onu daha çox narahat edir. Son on illiklər ərzində İsveç və Finlandiya alyansa bir yerdə üzv olacaqlarını dəfələrlə təkrar etmişlər. Daha bir NATO üzvü o deməkdir ki, Rusiyanın Baltik

dənizində mövqeyi NATO üzvləri tərəfindən dövrəyə alınacaq. Finlandiya daha çox ehtiyat edir üzvlüklə bağlı çünki bu halda Rusiya təkcə hərbi deyil, həmçinin də ticarət məhdudiyətləri formasında da reaksiya verəcək məsələyə [4].

2014-cü il 4-5 sentyabr NATO-nun Newport Zirvə Yığıncağında "Ev sahibi Ölkəsinə dəstəklə" bağlı anlaşma memorandumu imzalayan İsveç qarşılıqlı olaraq NATO ilə əlaqələrini inkişaf qərarı aldı [1]. Zirvə toplantısında NATO-nun baş katibi Rasmussen 2015-ci ilin sonlarına qədər ittifaq üzvlüyünə yeni dövlətlərin alınmasının düşünülmədiyini bəyan etsə də, İsveç və Finlandiyanın da bu tarixə qədər tam üzv statusuna sahib olmayacağı mənasını vermir. NATO üçün bu dövlətlərin ittifaqa üzvlüyünün həm strateji, həm də coğrafi əhəmiyyəti Ukrayna, Çernoqoriya və ya Gürcüstanın üzvlük istəklərindən daha fərqlidir. İsveç Müdafiə naziri Enström, zirvə toplantısında imzalanan müqavilənin 1994-cü il Sülh Naminə Tərəfdaşlıq proqramına üzv olmanın bir nəticəsi şəklində şərh edir [1]. Rusiya üçün bu müqavilə öz təhlükəsizliyi üçün təhlükə olaraq görülməkdədir və NATO-nun öz sərhədlərinə yaxınlaşması deməkdir.

2016-cı il mayın 25-də imzalanmaq üçün İsveç parlamentində səs verməyə çıxarılmış NATO ilə Host Nation Support (Ev sahibi ölkəsinə dəstək) razılaşması ratifikasiya edilir [12]. Bu razılaşmaya əsasən NATO hərbi təlimlər və böhran zamanlarında İsveçin hava, su və quru ərazisindən istifadə edə biləcək. Amma bu razılaşma onlara NATO-nun üzvlərinə təmin etdiyi qoruma və ya imtiyazlardan istifadə hüququ vermir.

İsveç NATO-da öz mövqeyin dəyişirmi və qəti dəyişiklik nə vaxt baş verəcək? Cavab hə-dir. Lakin yaxın gələcək üçün müraciət gözlənilmir. Nə qədər ki, Rusiya Avropada stabilliyi pozmaq üçün radikal addımlar atır baş nazir Lötven guman edir ki, 2018-ci il seçkilərinə qədər üzvlük məsələsinə baxmayacaq [13]. Ancaq əhalinin son sorğuda lehinə olduğu müəyyən olduqdan sonra dövlətdə bu məsələ ilə bağlı bütün variantları gözdən keçirəcək.

İsveç NATO-ya üzv olsaydı nə baş verərdi? İsveçin üzvlüyü alyans gücləndirərdi. Həm İsveçin strateji yerləşməsi, həm də İsveç silahlı

qüvvələrinin yüksək inkişaf baxımından. Əgər Finlandiya da İsveçlə birgə üzv olsa, bu artıq NATO-nun Rusiya ilə ən uzun sərhədinə çevrilə bilər. Belə nəticəyə gəlmək olar ki İsveç regionda kifayət qədər vacib rol oynayır .

Ədəbiyyat siyahısı

1. Finland and Sweden sign Memorandum of Understanding with NATO
[//http://shape.nato.int/finland-and-sweden-signing-a-memorandum-of-understanding-with-nato-for-operational-and-logistic-support](http://shape.nato.int/finland-and-sweden-signing-a-memorandum-of-understanding-with-nato-for-operational-and-logistic-support)
- 2.Lavrov Warns Russia Would Take 'Measures' If Sweden Joins NATO//<http://www.rferl.org/a/lavrov-warns-russia-take-measures-if-sweden-joins-nato/27705567.html>
3. More Swedes want to join NATO//<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6064600>
4. “Nordic duo should stay together” -- study on NATO membership published in Finland <http://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-membership-finland-sweden/EN/index.htm>
5. Nato still an unanswered question for Sweden<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6185938>
6. Russian menace pushes Sweden towards Nato//<http://www.bbc.com/news/world-europe-35456535>
7. Relations with Sweden//http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52535.htm
8. Reinfeldt: Sweden reacts with Finland to NATO questionhttp://yle.fi/uutiset/osasto/news/reinfeldt_sweden_reacts_with_finland_to_nato_question/7026936
9. Swedish Neutrality //<http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/se-neutrality.htm>
10. Sweden's cooperation with NATO //<http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Nato/Sweden--PFP/Swedens-cooperation-with-NATO/>
- 11.Sweden won't last 2 days against Russia //https://sputniknews.com/voice-of-russia/2013_02_05/Sweden-won-t-last-2-days-against-Russia-Swedish-Comma

[nder/](#)

12. Sweden Ratifies NATO Cooperation Agreement <http://www.atlanticcouncil.Org/blogs/natosource/sweden-ratifies-nato-cooperation-agreement>

13. Sweden and Finland Consider NATO Membership <https://www.stratfor.com/geopolitical-diary/sweden-and-finland-consider-nato-membership>

14. The Lisbon Treaty . Article 222. <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-5-external-action-by-the-union/title-7-solidarity-clause/510-article-222.html>

Prospects for Sweden to join NATO

Summary

Since the early 1990s Sweden have transformed its security policy and defense structures in ways that improve its ability to work closely with NATO. Sweden plan to maintain capable (albeit smaller) militaries, reflecting lingering doubts regarding Russia and rising concerns about other security challenges. Whether Sweden should join the Atlantic Alliance or remain “neutral” is an issue that is anything but new to the Swedish debate. Russia’s aggressive behavior in the international arena and its enhanced military activity in the Nordic-Baltic region is causing Sweden to re-evaluate its security and defense policy, and to rethink its military co-operation with NATO.

Key words: North Atlantic Treaty Organisation (NATO), Cold War, The Partnership for Peace Programme, neutrality

Перспективы вступления Швеции в НАТО

Резюме

С начала 1990-х годов Швеция трансформировала свою политику безопасности и оборонные структуры таким образом, чтобы улучшить ее способность тесно сотрудничать с НАТО. Швеция планирует поддерживать

способных (хотя и небольших) военных, что отражает затяжные сомнения в отношении России и растущую обеспокоенность по поводу других вызовов безопасности. Вопрос о том, должна ли Швеция вступать в Атлантический союз или оставаться «нейтральной», - это вопрос, не имеющий ничего общего с шведской дискуссией. Агрессивное поведение России на международной арене и усиление ее военной активности в скандинавском регионе вынуждают Швецию переоценить свою политику в области безопасности и обороны и пересмотреть свое военное сотрудничество с НАТО.

Ключевые слова: Организация Североатлантического договора (НАТО), Холодная война, Партнёрство ради мира, нейтральность